

AVTO/BIOGRAFIJE V SOCIOLOGIJI IN V ŽENSKIH ŠTUDIJAH

Sociologija je vključila biografsko metodo v svoj metodološki instrumentarij ob študiju socialnih sprememb v prvih desetletjih stoletja. Avtorji znamenite chicaške šole, kot so Thomas, Burgess, Waller, so biografsko metodo vključili v svoje zgodovinske študije starostnih kohort in s tem dosegali dvojni učinek. V raziskave socialnih sprememb so sofisticirano vnašali časovno dimenzijo in se obenem izognili očitku individualizma, ki bi jih nemara doletel, če bi pozornost namenjali zgolj študiju posameznih biografij.

Interes za biografske študije se je v sociologiji za kratek čas pojavil še v štiridesetih in nato v šestdesetih letih, ko so bile socialne spremembe prav posebej očitne (zaposlovanje in migracije), toda privilegiranega metodološkega statusa, kot ga je imela prej v chicaški šoli, biografska metoda ni imela več. Hitro marginalizacijo biografske metode so interpretirali nekateri avtorji (Bertaux 1981, Rosenmayr 1982); poglavitni razlog za to vidijo v procesih stabilizacije in institucionalizacije družbenih znanosti in v privilegiranju kvantitativnih tehnik raziskovanja kot bolj "objektivnih" in preverljivih.

Ponovno renesanso biografske metode v sociologiji, socialni psihologiji, zgodovini in antropologiji zasledimo v sedemdesetih in predvsem osemdesetih letih. Razlogov za to je več, nekaj gre na račun preseženih kontroverz med kvantitativnim in kvalitativnim, med "mikro" in "makro" pristopi, veliko je prispevala erupcija "nove" socialne zgodovine z vnosom "preteklosti vsakdanjega življenja", z vpeljavo zgodovine "od spodaj" in s predstavitvijo zanemarjenih zgodovinskih subjektov oziroma nemih, utišanih skupin ("muted groups", Ardener 1975). Vendar se zdi, da razlogov ne gre iskati zgolj v mejah klasične znanosti in njenih metodologij, ampak gre nemara že za prispevke oziroma interne vzpodbude "novih vednosti". Natančneje: če so si hoteli novi raziskovalni pristopi, med katere nedvomno sodita nova socialna zgodovina in seveda tudi sociologija žensk, pridobiti kolikor toliko znosen status v polju družbenih ved, je bilo treba prehoditi tudi dobršen del tradicionalne poti, kar pomeni, da je bilo potrebno "manj legitimne subjekte in tematike" vsaj metodološko opremiti s klasičnimi kriteriji zanesljivosti, veljavnosti in objektivnosti. Uporaba kvantitativnih metod je v minulih dveh desetletjih tudi na the področjih dala tako obširno bazo podatkov, da so postale kvalitativne metode, med njimi tudi biografska, ne samo legitimne, temveč že nujne.

Sodobna diskusija o uporabi avtobiografij in biografij v sociologiji (Bertaux 1981, Plummer 1983, Denzin 1988, Stanley 1992) radikalno prevprašuje epistemološka in metodološka načela sociološkega raziskovanja in predstavlja že dolgo -

* Dr. Tanja Rener, docentka na Fakulteti za družbene vede.

vsaj od začetka osemdesetih dalje – enega vitalnejših prispevkov k dekonstrukciji modernistične paradigme "subjekta" v sociologiji.

Stališča dekonstruktivistov, da so sociologi/nje aktivni producenti/tke socioloških vednosti in ne le interpreti/nje pred-obstoječih družbenih dejstev, procesov, zakonitosti, razpirajo serijo epistemoloških premikov. Na področju uporabe avto/biografij v sociologiji jih je tematizirala epistemologinja in odlična poznavalka biografskih pristopov Liz Stanley (1993, 2-4) in jih kratko navajam:

1. *Premik v tekstovnost*: pomeni obravnavo pisnega materiala (teksta) kot družbenega produkta. Avto/biografije niso zgolj neposredne reference življenj in tudi ne neproblematični viri sociološke obravnave, pač pa so teksti sami predmet analitične pozornosti (analiza uporabe žanrskih konvencij, časovna strukturiranost teksta, umestitve avtorskega glasu v tekstu ipd.) .

2. *Posamična življenja in družbena struktura*: v nasprotju z običajnim razumevanjem avto/biografij kot tekstov, ki imajo opraviti s posamičnimi življenji, sociološka obravnava zavrača ostro razlikovanje med strukturo in delovanjem, med individualnim in kolektivnim. Avto/biografski jaz je vselej že družbeno locirani, kontekstualni, situacijski jaz.

3. *Referenčnost*: avto/biografski tekst v sociologiji ne nastopa kot deskriptivna podlaga teorije in interpretacije. V deskripcijo samo so vselej že vključeni selekcijski in interpretativni mehanizmi, tišine in izključevanja. Nič takega ne obstaja, kar bi lahko imenovali ateoretska izkušnja družbenega.

4. *Časovnost*: avto/biografije imajo – kakopak – opravka s časom, so kronološko strukturirani teksti. Sociološka obravnava časa pa seveda upošteva, da je čas sam družbeno konstruirana konvencija. Različne periodizacije kot na primer dan, teden ali tradicionalna, moderna in post-moderna družba so prej hevristične oznake kot del kakega "naravnega reda". V avto/biografijah je avtorska uporaba časa povsem običajna, čas je tu raztegljiv, zgoščen, včasih ponikne, odvisno pač od gostote pomensko nabitih izkušenj, pomenskih "praznih tekov", morda retorične bravuroznosti ali - preprosto od želje, da bi kaj zamolčali.

V povečanem sociološkem interesu za biografsko metodo so se kot posebej učinkovite za študij socialnih sprememb pokazale prav biografije žensk, bodisi da gre za makrobiografije kohort (stopnje nupcialitete, starost ob sklepanju zakonskih zvez, stopnje in obdobja fertilitete, stopnje zaposlenosti, kulturni in normativni modeli in institucije, ki definirajo socialno normalnost ženske populacije, ipd.), bodisi za individualne biografije žensk, saj te bolje od moških izražajo medsebojne odvisnosti zgodovinskega, socialnega in življenjskega časa.

Toda ne glede na novo navdušenje nad biografskim pristopom v sociologiji – le-to gre tako daleč, da ga imajo nekateri ugledni sociologi (Ferrarotti, 1981) za najpomembnejšo novo metodo v študiju socialnih sprememb, morda zato, ker postaja klasična empirična sociologija, če ni povsem tržno naravnana, vse bolj dolgočasna in publicistično nezanimiva – najbrž ni mogoče spregledati serije odprtih vprašanj. Dileme ostajajo na treh ravneh raziskovalnega postopka: ob definiranju ciljev raziskovanja, ob izboru tehnike raziskovanja in ob analizi oziroma interpretaciji biografskega gradiva.

Spoznadni interesi raziskovalke ali raziskovalca – to, da biografskemu pričevanju lahko pripiše status subjektivnega ali objektivnega gradiva, da ga/jo zanima jo biografije v celoti ali zgolj njihovi posamični deli, da so biografije oziroma rekonstrukcije življenjskih zgodb lahko končni produkt raziskave ali le njen del ipd. – definirajo tudi drugi dve ravni, tehniko raziskave in njeno interpretacijo.

Ob izboru tehnike zbiranja biografskega gradiva je najpogostejše vprašanje, do katere mere in ali sploh strukturirati intervju. Na prvi pogled bi se zdelo najbolj preprosto in najmanj "represivno" intervju čim bolj odpreti, da bi bilo mogoče ugotavljati, kako posameznik ali posameznica gradi svojo življenjsko zgodbo in kako daje smisel svoji biografiji. Toda tudi nedirektivnost in odprtost se pogosto kaže kot naivna ideologija, ki predpostavlja, da se tisti, ki govori/piše, tako ali drugače "odkriva" oziroma pozablja, da spomin ni reprodukcija življenjske izkušnje, ampak vselej že njena interpretacija. Predvsem pa pripoved in še posebej izpoved ustrezata zelo različnim motivom reprezentacije same/ga sebe, od tiste skoraj profesionalizirane, ki si jo posameznik ali posameznica gradi skozi čas in ponuja navzven kot želeno, malone literarizirano podobo o sebi, do samopredstavitve, ki ustrezajo zgolj partikularnim obdobjem njenega ali njegovega življenja. Obenem ne gre pozabiti, da je avto/biografska naracija vselej pripoved nekemu, da se odvija v določenem odnosnem kontekstu, v katerem problem transferja ne more biti zanemarljiv.

Bertaux (1981) v svoji sistematizaciji biografske metode navaja razlikovanje med raziskavami, ki biografsko metodo uporabljajo v raziskovanju "objektivnih struktur in procesov", kar naj bi veljalo za sociologijo in tistimi, ki biografije uporabljajo v kontekstu raziskovanja subjektivnosti, kar naj bi veljalo za psihologijo in predvsem psihoanalizo. Življenjska pripoved dobi v obeh primerih povsem različni status. V prvem primeru je objektivni vir, v katerem je potrebno razbirati zgodovinske dogodke, sisteme socialnih odnosov in podobno ter čim bolj nadzorovati subjektivnost, razumljeno kot selektivnost spomina, kot individualne predsodke in kot lingvistične in kulturne kompetence. V drugem primeru je naracija – naj bo ustna ali pisna – zapleten tekst, ki ga je potrebno hermenevitično analizirati na več ravneh in katerega dejstvena resničnost je povsem marginalna. Po Bertauxu so torej meje in kompetence interpretacije povsem disciplinarne, kar je mogoče razumeti kot sugestijo, da se mora sociologija v korist resnice odreči užitek subjektivnega, in nasprotno, psihoanaliza, ki se užitek pač ne odreka, mora vzeti v zakup, da ji o resnici ni mogoče govoriti.

Ali je mogoče z biografsko metodo, kakor je predstavljena v tem kratkem ekskurzu, v sociologiji ujeti ženske življenjske pripovedi? Kaj se dogaja oziroma ali se kaj spremeni, če ženske raziskujejo ženske? Da je "ženski pogled" v sociologiji mogoč, že dolgo vemo, toda ta se skoraj izključno izraža v teoretskem delu. Ali je torej "ženski pogled" mogoč tudi v postopkih empiričnega raziskovanja? Zdi se, da nekaj takega v zastrti obliki in bolj v obliki vprašanj kot odgovorov že obstaja.

Čeprav je v vsakem metodološkem učbeniku sociološko raziskovanje opredeljeno kot proces, se v produkciji znanja običajno poudarja zgolj rezultat. V končnem rezultatu raziskave so navadno zamolčani tako pomembni elementi, kakor so proces definiranja in spreminjanja objektov raziskave, finance, poteki, poskusi

in napake. V raziskovalnem procesu se raziskovalec ali raziskovalka spreminja, se uči, spreminja kategorialni aparat in elemente interpretacije. Toda koliko od naštetega je eksplicirano v raziskovalnem rezultatu? Kam se nalaga ta raziskovalna presežna produkcija? Kakšna je distanca med osebno raziskovalno izkušnjo in raziskovalnim rezultatom v obliki elaborata ali članka? Ali je mogoče v sociologiji žensk (ženskih študijah) odpraviti tako podcenjevanje raziskovalnega gradiva?

Sociologija žensk je povesod, tudi pri nas, ženska sociologija v dvojnem pomenu. Ženske namreč raziskujejo ženske, v svoja raziskovanja pa tudi tihotapsko vnašajo tematike ženskih gibanj in feministične teorije. Toda metodološka vprašanja ostajajo: kako je mogoče ohraniti distanco v bližini in ali je mogoče hkrati zastopati objektivnost in pripadnost? Kako se izogniti pastem identifikacije in projekcije? V socioloških raziskavah žensk o ženskah so to pogosto tiha vprašanja raziskovalk. Njihova predstavitev, eksplicacija, argumentacija lahko pomeni tveganje padca iz sociologije kot akademske znanosti v eksistenčno, statusno, publicistično mnogo bolj tvegano področje ženskih študij.

Biografska in avtobiografska pripoved imata v ženskih gibanjih, feminizmu in ženskih študijah povsem drugačen status kot v družboslovnem raziskovanju. Čeprav čas oživljanja biografij v družboslovju in v feminizmu bolj ali manj sovpada, so motivi različni. Ženska oralnost, pripoved in samopripoved imajo v ženskih gibanjih sedemdesetih let predvsem politične in terapevtske funkcije. Biografska pripoved je tedaj eden od pglavitnih izrazov gibanja k prisotnosti, je potreba po individualni in kolektivni prisotnosti in je želja po rekonstrukciji in opisovanju osebnih, subjektivnih izkušenj, ki jih hierarhija političnega ter lingvistične narativne konvencije niso dopuščale. Zato je bil boj za žensko pripoved, naracijo, diskurz najprej politični boj za prostor, v katerem je sploh mogoče govoriti in šele nato refleksija o načinih govorjenja.

Status ženskih avto/biografij je v marsičem temeljil na iluzijah feminizma sedemdesetih let: da je namreč biografska pripoved privilegirani način avtentične ekspresije, da sovpada z življenjsko izkušnjo oziroma s tokom zavesti, da prispeva k produkciji solidarnosti, pripadnosti, podpore, da, skratka, gradi žensko kolektivno identiteto.

Za avto/biografsko pripoved v ženskih študijah je bilo predvsem značilno, da se zaradi osrednjega položaja ženske kot subjekta naracije nikoli niso postavljala klasična vprašanja disciplinarne narave. Zato so bile avto/biografije še najpogostejše blizu literarni kreaciji - nekaj med literaturo in teoretsko interpretacijo.

Za avto/biografske pripovedi, življenjske zgodbe in zgodovine žensk v ženskih študijah sedemdesetih let je bilo po mojem značilno dvoje: brezbriznost do metodoloških kodeksov obdelave gradiva in presežen vpliv politične in ideološke dimenzije. To se kaže v prevladujoči uporabi neposredne, neinterpretirane govore kot najbolj spontane in avtentične; uvodnemu opisu govoreče osebe, kraja in ambienta, v katerem poteka komunikacija; "ideoloških" komentarjih, opazovanjih, refleksijah o položaju žensk in poskusih, da bi s partikularno pripovedjo prikazali splošen in kolektiven položaj žensk; vnašanju občutij in vtisov raziskovalke, terapevtskemu iskanju sledov oziroma reminiscenc na mitske figure kot Čarovnice, Matere, Žrtve ipd.

V devetdesetih letih so avto/biografije v sociologiji žensk in ženskih študijah drugačne, predvsem pa metodološko mnogo bolj kodificirane. Repräsentacija žensk postaja hladnejša, bolj znanstveno dokumentirana in manj ideološka, hkrati pa se ne pomika v smeri tradicionalne družboslovne obdelave biografskega gradiva. Ohranja namreč eklekticizem disciplinarnih elementov, ne skriva "pozicije izjavljanja", hkrati pa skuša racionalno nadzorovati manipulacije in se predvsem ne odreka užitkom interpretacije, kakor to sugerirata scientizem in naivni feminizem.

LITERATURA

- Ardener, E. 1975. *Perceiving Women*, Dent, London.
- Bertaux, D. 1981. *Biography and Society*, Sage, Beverly Hills.
- Denzin, N. 1988. *Interpretative Biography*, Sage, Newbury Park.
- Ferrarotti, F. 1981. *Storia e storie di vita*, Laterza, Bari.
- Plummer, K. 1983. *Documents of Life*, Allen and Unwin, London.
- Rosenmayr, L. 1982. *Biography and Identity*, v Hareven, T.(ur.): *Aging and Life Course Transition*, The Guilford Press, New York.
- Stanley, L. 1992. *The Auto/Biographical I*, Manchester Univ. Press.
- Sociology, Special Issue, *Auto/Biography in Sociology*, Vol. 27, No. 1, February 1993